

Ключевые слова: элита, политическая элита, обновление элиты, детерминанты обновления политической элиты.

Postolovska A. Problem of Update of Political Elite in Modern Ukraine

The article is devoted to the analysis of the problem of renewal of the political elite in modern Ukraine. Determinants of this process which are certain barriers for forming of the mechanism of circulation of the elite which corresponds to the democratic society are investigated.

Keywords: elite, political elite, renewal of the elite, determinants of renewal of the political elite.

УДК 32.02:01.8 (47)

Самер Абд Ельмонеїм Резек Абуржейла

ЕВОЛЮЦІЯ СИСТЕМНОЇ КРИЗИ В УКРАЇНІ ТА ЇЇ ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

Проаналізовано розвиток системної кризи в Україні в умовах її довготривалого історично визначеного залежного існування. Показано її особливості від початку ХХ ст. до нашого часу. Розглянуто, зокрема, витоки й наслідки внутрішніх потрясінь українського суспільства та зовнішньої агресії з боку Російської Федерації. Зроблено висновки щодо основних напрямів подолання кризового стану українського суспільства на шляху європейської інтеграції.

Ключові слова: внутрішня політика, системна криза, зовнішня політика, політична криза, європейська інтеграція.

Уже більше двох років світ з тривогою спостерігає за українською політичною кризою. Все це відбувається на тлі конфлікту між Росією та Заходом, що дає привід політологам і державним стратегам говорити про повернення холодної війни і, як наслідок, про можливість зародження третьої світової війни на тлі українського колапсу. Можна з упевненістю стверджувати, що нинішня українська криза не з'явилася несподівано. Скоріше за все вона виникла внаслідок політичних рішень, прийнятих в Україні після здобуття нею незалежності. Прагнення пострадянської еліти до особистого збагачення й недостатня увага до зміцнення національної державності призвели до залежності від західного фінансування та російського політичного впливу. Спроба України подолати системну залежність від Росії спонукала останню до розв'язання збройного конфлікту у вигляді анексії Криму й прихованого військового втручання (гібридної війни) на Донбасі. Зовнішня агресія стала можливою внаслідок розбалансованості політичної системи України й підігрітого Росією соціокультурного розколу всередині українського суспільства. Відтак маємо підстави для встановлення взаємозв'язку між внутрішніми та зовнішньополітичними проблемами трансформації української державності. Щоб зрозуміти глибинну сутність української політичної кризи 2014 – 2015 рр., варто звернутися до її витоків.

Українська територія, як відомо, на початку ХХ ст. перебувала під владою двох імперій – Російської та Австро-Угорської. Україна була одним із найбільш розвинених промислових регіонів Російської імперії, а її східні та південні частини дотепер складають основну базу для видобутку корисних копалин. Разом з тим Україна аж до Першої світової війни перебувала під постійним національним гнітом та обмеженнями щодо розвитку соціально-економічного, політичного і культурного життя.

Перемога Англії, Франції і поразка Німеччини та її союзників у Першій світовій війні призвели до краху Австро-Угорської імперії. Україна була змушена заплатити велику ціну за війну на своїй території як у економічному, так і в соціально-політичному відношеннях. У цьому контексті варто погодитись з висновком українських істориків, які зазначають: «Чи не найістотніші випробування були пов'язані зі світовою війною. Підготовка до неї почалася з рубежу ХІХ і ХХ ст., і, згідно планів різних країн і коаліцій, Україна незмінно потрапляла в

епіцентр геополітичних інтересів, чужоземних зазіхань. А практично всі, причетні до ініціювання й здійснення вселенської бійні, намагалися використати об'єктивно назріле українське питання у власних інтересах, та військово-політичній стратегії, що породжувало велетенські ускладнення в реалізації української ідеї, досягненні жаданої мети» [1, с. 14].

Ще не завершилась Перша світова війна, як усю територію України охопила Жовтнева революція 1917 р. і вона знову, поза своїм бажанням, стала активною учасницею запеклої боротьби. Це позначилось на економіці та політиці країни, призвело до внутрішнього протистояння, падіння культурного, політичного та соціального розвитку [2]. Внаслідок революції Російська імперія розпалася на 13 країн. У 1922 році було утворено Союз Радянських Соціалістичних Республік, до складу якого увійшли Росія, Україна, Білорусія та республіки Кавказу. Це були території, якими безальтернативно правила центральна влада на чолі з більшовицькою партією, що й було закріплено в Конституції Української Соціалістичної Радянської Республіки у травні 1925 року [3, с. 341 – 455].

Радянський період посприяв економічному піднесенню в Україні на економічному, культурному та промисловому рівні. Але загроза українзації підштовхнула центральну (московську) владу до феодальної політики відносно України, наслідком якої постали економічна криза і голодомор 1932 – 1933 років, що забрав мільйони людських життів. Спроба практичного втілення соціалістичної ідеї призвела до формування антидемократичного політичного ладу, тоталітарного режиму. У цьому контексті український вчений В. Горбатенко зазначає: «Характерними ознаками радянського тоталітарного режиму стали: тотальний контроль держави за життям суспільства і окремої людини; утвердження етатистської свідомості з відповідною ідеологічною обробкою населення; ставка на насилля і безпосереднє застосування терору; заборона опозиції і однопартійність політичної системи; політизація, мілітаризація і бюрократизація системи влади; закритість суспільства і жорсткий контроль за засобами масової інформації. Основним рушієм практичного втілення цієї моделі була радянсько-партійна бюрократія, своєрідним витвором якої стала адміністративно-командна система зі спотвореними морально-культурними цінностями та ідеологічними настановами» [4, с. 95 – 96].

Людські і матеріальні ресурси України підірвала Друга світова війна, під час якої країна опинилась між двох вогнів – між сталінським і гітлерівським режимами. Така ситуація, як зазначає український дослідник Другої світової війни А. Трубайчук, спричинила жахливі наслідки: «Величезних втрат український народ зазнав не лише на полях боїв, а й від масових депортацій і переселень, катувань як гестапівськими, так і енкаведистськими вертухаями. Сотні тисяч українців було закатовано в енкаведистських затінках Вінниці, Дрогобича, Івано-Франківська, Львова, інших міст, коли у перші дні війни кати не встигали вивозити свої жертви на схід. Серед вивезених до Німеччини радянських громадян 2,2 млн (80%) становили «остарбайтери» з України. Тисячі їх загинули в трудових та концентраційних таборах, а ще більше – мільйони – було закатовано в ГУТАБІ» [5, с. 182].

Після війни відбулися різкі зміни на політичній карті світу і в міжнародній політиці. З'явилися два нових світових лідери – Радянський Союз та Сполучені Штати Америки, а Україна так і лишалася частиною світової соціалістичної системи у складі СРСР. Політична та економічна криза в Радянському Союзі на початку вісімдесятих років привела до закономірного завершення біполярної епохи, давши можливість Україні та світові перегорнути нову сторінку власного політичного розвитку [6, с. 167 – 180].

Єдиним виходом для України було проголошення незалежності. За цих умов народжуються нові політичні постаті, розпочинаються реформи та кардинальні зміни на українській авансцені. 1991 р. Україна остаточно утвердилась як незалежна в економічному й політичному відношеннях держава. Результати Всеукраїнського референдуму підтвердили легітимність прийнятого рішення, отримавши до 90,3% позитивних відповідей людей. Згодом був обраний перший президент незалежної України Леонід Кравчук [7, с. 91 – 94]. Результати референдуму щодо визнання незалежності України викликали одночасно подив і

захоплення у міжнародного співтовариства. Суверенітет України одразу визнали 68 держав. Україна відмовилася від альянсу або об'єднання з будь-якими державами [8, с. 175 – 231].

Отримавши незалежність, Україна успадкувала могутній ядерний потенціал та займала за цим показником третє місце у світі. Для того, щоб уникнути міжнародної кризи, було підписано в листопаді 1994 р. рішення про приєднання України до нерозповсюдження ядерної зброї за умови гарантування безпеки з боку ядерних держав. Разом з тим було суттєво скорочено кількість українських збройних сил. З вищевикладеного постає, що зародження незалежної Української держави від самого початку будувалося на принципах нейтралітету і не підпорядкування.

Першочерговими завданнями України було підтримання принципів суверенітету, демократії і недоторканності території України, а також забезпечення поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, збереження рівності громадян та утвердження демократичних прав і свобод. Після тривалої політичної боротьби 1996 р. було прийнято Конституцію України, яка створила законодавче поле для регулювання суспільних відносин та забезпечила розвиток народного суверенітету і демократії. Внаслідок цього Україна стала конституційною державою, досягла міжнародного визнання. З іншого боку, неефективне державне управління породило слабку економіку, нееквівалентну політичному успіху. Вона не узгоджувалась з розвитком інших країн, насамперед Західної Європи, що й стало наслідком поглиблення політичної кризи в Україні [9, с. 148 – 205].

На початку другого десятиліття існування незалежної України виникла масштабна криза, яка викликала резонанс не тільки в Україні та на пострадянському просторі, а й у всьому світі. Народні маси, на знак протесту проти несправедливості й корупції, а також з фальсифікованих виборів, що відбулися наприкінці 2004 р., вдалися до масштабного протесту. Це був ще один крок України до здобуття реальної незалежності, оскільки вигреш тодішнього президента Віктора Януковича був дуже вигідний Москві та, певною мірою, й західним лідерам, які прагнули й надалі маніпулювати Україною.

Українська революція швидко сягнула поширення в міжнародних засобах масової інформації, набула широкого розголосу та піднесла українських громадян в очах світової громадськості. Внаслідок Помаранчевої революції і загострення політичної кризи Україна стала країною політично більш свідомою, а український народ став відчувати, що він живе в незалежній державі. Він став більше виражати свої свободи, а також дав зрозуміти всьому світові, що Україна як держава не залежить від Росії і що волевиявлення виявилось консолідаційним чинником для демократичної практики в країні [10, с. 3 – 10]. Разом з тим продовжило своє падіння національне виробництво, збільшилася кількість громадян, що виживають за межею бідності. Помаранчева революція лише поглибила розчарування в спробі мирним шляхом змінити країну.

Зародження нинішнього етапу еволюції української кризи ознаменували протести кінця листопада 2013 р., які переросли у заворушення і досягли свого піку в лютому 2014 р. Президент України Віктор Янукович відмовився від підписання угоди з Європейським Союзом. Таким чином він намагався втримати Україну в фарватері російської політики. Відступ від зближення з Євросоюзом мотивувався підписанням історичної угоди Віктором Януковичем у Москві, згідно якої Росія надавала Україні 15 млрд. дол., обіцяла знизити ціну на газ, запобігти створенню перешкод у торгівлі між двома країнами [11, с. 3 – 7].

Обурений такою неповагою до національного суверенітету народ вдався до стихійного протесту, внаслідок якого кількість демонстрантів сягнула більше сотні тисяч у центрі Києва на Майдані Незалежності. Громадськість виступила проти Януковича і засудила його в тому, що він відмовляється підписувати угоду з Євросоюзом. Український народ висловив вимогу щодо відставки уряду та виступив за формування нового (так званого технократичного) уряду, а також за дострокові парламентські та президентські вибори, оскільки обрати президента планувалося в 2015 році, а парламент у 2017 році.

Оскільки правляча верхівка не побажала піти на компроміс із протестуючими, ситуація зайшла в глухий кут. І навіть втручання європейських політиків не допомогло. Влада пішла

на нечуваний злочин, розстрілявши неозброєних людей на Майдані Незалежності. Віктор Янукович під страхом народного гніву втік у Росію. За цих умов Верховна Рада України схвалила всі закони, які президент відмовився підписати, і проголосувала за відсторонення його від влади та звільнення ув'язненого экс-прем'єр-міністра Юлії Тимошенко.

Віце-спікер Верховної Ради став головою парламенту і тимчасово призначеним президентом країни. Також було призначено нового міністра внутрішніх справ, який наказав залучити МВС до підтримання безпеки на вулицях Києва та інших міст. Москва, у свою чергу, забажала, щоб українська опозиція та її міжнародні партнери зберегли владу В. Януковича та його оточення, але США і європейські країни відмовились розглядати події в Києві як державний переворот і визнали легітимність нової влади. У наступні дні Верховна Рада починає приймати рішення, які вороже сприймаються у Москві і південно-східних областях України. Депутати, зокрема, проголосували за скасування мовного закону. Ця ситуація була використана російською владою як привід для агресії проти України, прикриваючись захистом російськомовного населення в українському суспільстві, нехтуючи всіма міжнародними нормами.

За умов, які склалися, США і Західна Європа мали виступити консолідовано, засудити російську агресію, вжити радикальних економічних санкцій. На жаль, застосовувані заходи справляють незначний вплив. Європа не може остаточно створити бар'єр між європейською і російською економікою. Що стосується США, то розмір російсько-американської торгівлі складає не більше 4%. Однак Вашингтону поки-що не вдається обмежити вплив Росії в Європі. Натомість Сполучені Штати Америки та Європейський Союз затиснули Україну – з одного боку, не даючи їй власного вибору, а з іншого, заставивши її наодинці відбиватися від Росії. Все це накладає негативний відбиток на розвиток української економіки та політики.

Росія завжди загрожувала кризою на Сході, вважаючи, що Україна є бідною країною з недостатньою кількістю сировини, нездатною задовольнити потреби ринку, а за такої умови російська влада може сміливо її шантажувати. Російський уряд намагається пригнітити народний дух, провокує психологічну війну через українське та російське мовлення, пропагує нездатність і нерішучість української армії, викликає внутрішню кризу, досить ефективну і впливову, морально пригнічує український народ.

Дослідники вважають, що нинішня українська політична криза залежить не лише від зовнішніх впливів, але й від внутрішньої політичної кризи демократії, політичної участі та політичної свідомості українського народу. Та український уряд належним чином не бере до уваги всі ці політичні проблеми. Існує багато впливових факторів у поведінці виборців, що залежить насамперед від психологічної, економічної, культурної та політичної обізнаності.

Для того, щоб перейти до сильної демократичної системи, Україні необхідні такі основні умови: економічне зростання, підвищення рівня політичної грамотності, поява потужного і впливового середнього класу, наявність правдивих засобів масової інформації. У відповідності з цим український фахівець з теорії політичної модернізації Т. Пояркова цілком слушно зазначає: «Відтак перед Україною постає завдання реформатування державних інститутів на швидко реагуючі структури. А це, у свою чергу, передбачає дотримання принципу розподілу влади за умови відкритої політичної інфраструктури з множиною каналів зворотного зв'язку через незалежні суди, ЗМІ та доступний вибір освіти. Реформи мають бути спрямовані на підпорядкування політичної еліти інтересам українського соціуму, запобігання практиці капсулювання та відчуження політичної еліти. Тому не менш важливим виглядає завдання зменшення впливовості високопосадовців і ліквідації касти спадкових чиновників» [12, с. 313].

Українська криза зумовлена об'єктивними чинниками й може стати довготерміною проблемою, оскільки зберігається залежність української економіки від інфраструктури, що складалася упродовж тривалого часу. Йдеться насамперед про системну залежність від російських енергоносіїв та російського ринку. За цих умов основним завданням України є зміцнення та захист економічного суверенітету держави. Реальне просування України на шляху європейської інтеграції полягає у боротьбі з корупцією і проведенні глибоких

політичних та економічних перетворень. У багатьох економічно розвинених країнах громадянські і політичні права є більш важливими, ніж економічні та соціальні. У випадку ж України на нинішньому етапі її розвитку, навпаки, економічні права важливіші, ніж політичні та громадянські. Така ситуація може бути змінена шляхом створення впливових соціальних та політичних інститутів, за допомогою яких демократія повинна утвердитись у свідомості людей і представників влади.

Використана література:

1. Головченко В. І., Солдатенко В. Ф. Українське питання в роки Першої світової війни [Текст] : Монографія / В. І. Головченко, В. Ф. Солдатенко. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 448 с.
2. Мандель Е. Національний вибір в жовтні 1917 року : державна чи соціальна революція [Електронний ресурс] / Е. Мендель. – Режим доступу : <https://ayman1970.wordpress.com>.
3. Іванов В. М. Історія держави і права України: Підручник [Текст] / В. М. Іванов. – К. : МАУП, 2007. – 552 с.
4. Горбатенко В. П. Стратегія модернізації суспільства: Україна і світ на зламі тисячоліть [Текст] : Монографія / В. П. Горбатенко. – К.: Видавничий центр «Академія», 1999. – 240 с.
5. Трубайчук А. Ф. Друга світова [Текст] / А. Ф. Трубайчук. – К., 2004. – 344 с.
6. Кузьменко Ю. В. Проблема партійно-державного керівництва УРСР періоду перебудови у вітчизняній історіографії [Текст] / Ю. В. Кузьменко // Інтелігенція і влада. – 2013. – Вип. 17. – С. 167–180.
7. Смольніков Ю. Б. Використання історії в політичних цілях у період Перебудови в Україні [Текст] / Ю. Б. Смольніков // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. – 2010. – Вип. 17. – С. 91–97.
8. Сімперович В. М. Історіографія національно-демократичного руху за суверенізацію на незалежність України на рубежі 80-х – 90-х років ХХ століття [Текст] : дис. канд. іст. наук : 07.00.06 / В. М. Сімперович; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2005. – 231 с.
9. Тетарчук І. В., Дяків Т. Є. Історія держави і права України: навч. посіб. для підготовки до іспитів [Текст] / І. В. Тетарчук, Т. Є. Дяків. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 213 с.
10. Павліковський А. М. Фінансово-економічна криза в Україні : причини, актуальні тенденції та перспективи подолання [Текст] / А. М. Павліковський // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – №5. – С. 3–10.
11. Рубан Ю. «Помаранчева революція» : стратегічна оцінка в контексті європейської перспективи [Текст] / Ю. Рубан // Вісник Національної Академії наук України. – 2009. – С. 3–7.
12. Пояркова Т. К. Кризовий синдром модернізації незалежної України: причини виникнення та засоби подолання [Текст] : Монографія / Т. К. Пояркова. – Суми : «Університетська книга», 2015. – 351 с.

Самер Абд Эльмонеим Резек Абуржейла *Еволюція системного кризиса в Украине и его политические последствия*

Проанализировано развитие системного кризиса в Украине в условиях ее длительной исторически определенного зависимого существования. Показаны ее особенности от начала ХХ в. до нашего времени. Рассмотрены, в частности, истоки и последствия внутренних потрясений украинского общества и внешней агрессии со стороны Российской Федерации. Сделан вывод относительно основных направлений преодоления кризисного состояния украинского общества на пути европейской интеграции.

Ключевые слова: внутренняя политика, системный кризис, внешняя политика, политический кризис, европейская интеграция.

Samer Abd Elmonem Rezek Aburzheyla The Evolution of the Systemic Crisis in Ukraine and its Political Consequences

It analyzes the development of a systemic crisis in Ukraine in terms of its historically determined dltelnoy dependent existence. Showing its features from the early twentieth century. before our time. Consider, in particular, the origins and consequences of internal turmoil Ukrainian society and external aggression from the Russian Federation. The conclusion regarding the main directions of overcoming the crisis state of Ukrainian society on the path of European integratsii.

Keywords: internal politics, a systemic crisis, foreign policy, political crisis, European integration.

УДК 328.122:340.131

Черпак Т. В.

КОАЛІЦІЙНА СТРУКТУРОВАНІСТЬ ПАРЛАМЕНТУ ЯК ОБУМОВЛЮЮЧИЙ ЧИННИК ЗАКОНОДАВЧОГО ПРОЦЕСУ

В статті показано, що робота законодавчого органу влади напряму залежить від його політичного структурування та відносин всередині парламентської коаліції. В свою чергу сам процес коаліціювання залежить від наявного ідеологічного поля в парламенті та стратегій державного розвитку на найближче майбутнє політичних партій-учасниць коаліцій.

Ключові слова: парламент, Верховна Рада України, законодавчий процес, коаліція.

Законодавча діяльність парламенту є системоутворюючою з точки зору стратегічного розвитку будь-якої держави. Така характеристика законодавчого процесу обумовлюється, перш за все, значенням національної системи законодавства у житті громадян та держави, а також провідною роллю саме законодавчого органу у процесі формування цієї системи.

Спрямування та наповнення законодавчого процесу залежить від цілої низки чинників, як екзогенних, суто формальних за своєю суттю (регламентовані норми, що узгоджують цей процес), так і від зовнішніх, ендогенних чинників, що діють в той чи інший період. Відповідно до цього, діяльність парламенту у сфері законотворення можна визначити як пріоритетний напрямок роботи законодавчого органу влади, в результаті якого формується національна система законодавства, і який обумовлюється не лише формалізованими інститутами, а й впливом зовнішніх чинників. Під такими зовнішніми, неформальними чинниками розуміємо, перш за все, політичну структурованість та наявність/відсутність політичної змагальності всередині парламенту; розвиненість/нерозвиненість партійної системи в державі; характер взаємовідносин по лінії «парламент-президент» та силу впливу особи глави держави на парламентаріїв; рівень політичної корумпованості законодавчого органу, що обумовлений зв'язком політики та бізнесу та впливом «протогруп» на законодавчу політику та результати прийняття парламентських рішень; рівень парламентської культури депутатського корпусу тощо.

Одним із суттєвих чинників, що безпосередньо впливає на процес законотворення, є коаліційний фактор, який відображає політичну структурованість законодавчого органу у той чи інший період. Така залежність пояснюється, перш за все, ідеологічним спрямуванням діяльності партій-учасниць парламентської коаліції, оскільки від їх програмних положень та законодавчих стратегій залежатиме вектор розвитку країни на найближчі декілька років (період функціонування коаліції).

Проблему парламентської структурованості (об'єднання парламентарів у групи, фракції, коаліцію, опозицію) намагаються вирішити більшість парламентів світу з точки зору